



MŰRTÉNETI LAPOK.



FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

KASSAI ISTVÁN LEVELEZÉSE I. Rákóczy Györggyel és Beth- len Istvánnal.

Az eredeti példányokról
Közli: Szilágyi Sándor.



II.

1642. Apr. 15.

Georgius Rakoci junior Dei gratia
Princeps Transylvaniae, partium
Regni Hungariae Dominus et Si-
culorum Comes etc.

Generose fidelis sincere nobis dilecte. Salutem et gratiam. Az más uttal oda be létünkben kegyelmességünkől ígirtünk volt kegyelmednek egy hordó bort, de mivel isten áldásából eddig az jószág mind az tavaszi szántáson, vetésen levén, el nem küldhettük, hanem már tágasodván minden derekas mezei dologtól, az minemü savanyú boraink közön- ségesen löttének hegyeinkben, jó boraink közül választván, elküldtük kegyelmednek, de nem tudjuk mi formán és kivel társalkodván az kegyelmed bora, másod magára szaporodott, melyeket isten áldomásából megindit- tatván, magunk jobbjágyinkkal szállittatunk Hunyadig, az ott való birónak is megparan- csoljuk, hogy Gyaluban szállittasson ott való udvarbírá(ó)k kezében, hova mikor érkeznek velek, tudósítják felőlök kegyelmedet. Már azután kegyelmed jóakarátja leszen, hová viteti; adja isten, jó egészséggel költhesse kegyelmed, s nagyobb dologban való kegyel- mességünket is mutathassuk jövendőben. Cui

in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in arce nostra Varadiensis, die 15. mensis aprilis, anno domini 1642.

GEORGIUS RÁKÓCZY.

(A követhető utóírás ifj. Rákóczy György
kezével.)

Ha miből az mi jóakaratumk kívántatik, kegyelmednek kedveskedni készek vagyunk; uj hirt egyebet nem irhatunk kegyelmednek, 11. aprilis Szent-Miklós nevü török végház tőből kiégett.

Külczim: Generoso Magistro Stephano Cassai de Colosvar, Consiliario et Magistro Prothonotario nostro etc. Fideli nobis sincere dilecto.

Kivül (más kézzel): Primae novi nostri Principis ad me litterae allatae die 17. aprilis 1642.

(Eredetije a magy. kir. kamarai levéltárban.)

III.

1642. Máj. 11.

Az ur isten ő felsége minden idvössé- ges jókkal áldja meg kegyelmedet.

Ugy jut eszünkben, ez télen is adtuk vala kegyelmednek értésére, hogy Bátoriné asszonyom kéredzenék mind leányával Lengyelországban bemenni, tartván kártól, s akkor az miatt ő kegyelmének magunkat resolváltuk vala, elhalasztotta volt, most ujob- ban jóakarói s atyjafiai admoneálták, vagy bemenjen s leányával deponaltassa az jura- mentumot avagy az jószágtól elváljon, el- adván azt. Eddig micsoda levelünk mellett

halasztotta, im kegyelmednek kezében küldtük in specie N. 2., hogy pénig az kisasszonyt bevihesse s ott juramentomot depónáltasson vele, mi igen becsületünk ellen való dolognak látjuk, s eladná is az kisasszony jószágát, azt is mind károsnak, becstelennek tanáljuk; ratió: mert noha az szegény Bátori András százezer lengyel forinton vötte volt, de az arendatorok s rosz tisztartók miatt annyira pusztult az jószág, az mint az asszony mondja, 60 ezer lengyel forintnál feljebb nem adnának érte. 2. ratió: ha eladják, majd azt gondolnák az emberek, az anyja az kisasszony háziasítására nézve cselekedék; el is költhetik az summát igen, se jószág, se pénz az kisasszonynak nem lenne; hanem kegyelmed formáljon az királynak illendő becsülettel irt levelet s utána való 4 senatoroknak oknak, cancellariusnak, azon kívül is 2 s ötödiknek, az ki nálunk vala, az minél jobban lehetett, s ítélje kegyelmed, hogy illendő s szükséges is; mi ha lehetne, azon akarnánk az asszonynak tanácsolni, tartana jó lengyelül tudó magyar tisztartót ott, ne adná arendában, hadd épülne az jószág, mivel penig procator vallás nélkül az kisasszony talám nem lehet, parancsoljon az király az ill(z)vai vagy az legközelebbik captalannak, ki az háthárhoz lakik. Munkács felől jűjjenek az háthárba, hadd vallhatnának procatort, annál jobb volna, ha valamire jűnnének az mi költségünkkel; fél igen most is az asszony az kártúl. Minél jobban itéli kegyelmed, irasson ugy az király s mind az többinek, magunk szolgáljátúl küldjük be minél hamarébb. Mi azt gondolnánk, az király talám cselekeszik valamit, ha tovább nem differálna is, csak majd gyűlése lenne az republicának, azokat is tanálhatnánk meg felőle, az kibe az királynak nem volna magától autoritassága. Adja isten, minden jót hallhassunk kegyelmedek felől. Datum Vermes, die 11. maji, Anno 1642. reggel . . . óra táj(ban.)

G. Rakóczi. m. p.

Mi, ha jó lenne, 12 mázsás és 7 mázsás harangokat akarnánk oda öntetni, kegyelmed tudósítson róla minél hamarébb.

Külczim: Generoso Stephano Kassai

de Kolosvár, Consiliario et Prothonotario nostro etc. Fideli nobis sincere dilecto.

(A levél a külczim kivételével a fejedelem saját írása.)

(Eredetije a magy. kir. kamarai levéltárban.)

IV.

1642. September 13.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint bizodalmas jóakaró uramnak, atyámfiának stb.

Ez alkalmatosságot nem akarám uram elmulatnom, hogy ez rövid írással ne köszöntsem és ne látogassam kegyelmedet és kívánom, hogy ez levelem találja kegyelmedet jó szerencsés órában. Magam felől irhatom kegyelmednek, bizony igen nyomorultul vagyok, az én szokott hitvány nyavalyám az köszvény már majd két hető miolta igen nyomorgat, semmi tagommal nem bírok miatta egyébbel, hanem ez jobb kezemet hogy még ez ideig nem bántotta, de azt is igen félttem, csak az ágyat nyomatja velem, melyet igen meg is untam már, de legyen az ur istennek szent akaratja ebben is, ezt is csak az jó patientiával kell tüρνöm, mindenek felett azt sajnálom inkább, hogy az mi kegyelmes asszonjunk szolgálatjára csak be sem mehetek Váraddá; kegyelmedet kérem, alkalmatossága lívín kegyelmednek hozzá, irjon kegyelmed is az maga egízsége felől, de ne ilyen roszat, mint én magam felől, hanem jobbat; kegyelmednek akarék arról is irnom, még hogy magyarországi házamhoz mentem vala, jött vala házamhoz Lónyai Sigmond uram, bizony igen cum summa confidentia, sokat conferált velem akkori szegény hazánk, nemzetünk állapotja felől, és mint-hogy az svetiai hadak szintén akkor valának legnagyobb ferverokban s az császár ő felsége állapotja majd hanyatlani kezdvin, de ő kegyelmével együtt semmit hasznosbat akkor nem találhatánk az megmaradásra, mint azt, ha ez két méltóságos nagy embert, ugy mint az mi kegyelmes urunkat ő nagyságát s palatinus uramat, hasonlóképpen az más részről valaki interponálnván magát, megegyeztethetnék és nagy szeretettel való confidentiát szerezhetnének egymás között; mert ha ez meglehetne, meg az magyar nemzet egyet-

értvén, succurráhatna nagy haszonnal magának, ugy vagyon, hogy én ő kegyelmének akkor mondtam vala, hogy már ezt az mi kegyelmes urunk két izben is igen haszontalanul próbálta, de az minemő ellenkező természetit palatinus uramnak látjuk, majd mint egy lehetetlenséget látok benne, más az, religiójokban is különböznek, abban pedig mindenik igen perseverans, az mostani időben peniglen az ellenkező religiókbeli atyafiak, ugy látom, oly szörnyő gyűlölséget viselnek egymáshoz, csaknem mint az természet szerint való ellenséghez, erre ő kegyelme megfelelt és pro et contra ugyancsak azt találtuk, ily majd az utolsó spiczre jutván hazánk, nemzetünk állapotja, mind az privatum commodomat, s mind az religió dolgát annyi részéből most hátra kell hagyni, noha el sem kell hagyni, hanem az derekas megmaradásnak módjaihoz kell nyulni, volt csak az hátra immár közöttünk, hogy ki kösse fel az harangot és ily nagy méltóságos személyek között ki interponálja magát, mert mi arra igen alkalmatlanok, kicsiny és igen alázatos csekély elmével bíró emberek vagyunk, erről is tovább beszélgetvén, azt találók ezen is, hogy ha más nem, csak mi is indítsuk el, hiszem elég nagy az ur isten, ezek peniglen mind az ő szent kezében vannak, ha neki tetszik, az mi alázatosságunkat megsegíti ő szent felsége, minthogy ő békességnek fejedelme és az igaz szeretetnek istene, és így elvigezők magunkban, hogy én is az mi kegyelmes urunknak proponáljam, ő kegyelme is felmegyen palatinus uramhoz és valóban szive szerint fáradoz a dologban; így válánk akkor el egymástól, én bejövín Fejérváratt, mindazokat proponáltam az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának, ő nagysága kegyelmesen mind meghallgatván, azt mo(n)dá hozzá ő nagysága, az mit én mondtam Lónyai uramnak, hogy már ő nagysága nagy haszontalanul azokat próbálta, de mind hiában és nagy lehetetlenséget lát ő nagysága benne, mert ő nagysága azt maga is látja, mely nagy hasznára volna mindkét részről az ő nagyságok között levő egyesség, szeretet és jó correspondentia, de ebben semmi módot nem lát ő nagysága, tudom, ő nagysága ezt is communicálta akkor is ke-

gyelmeddel; én ezzel eljövék ő nagyságátúl Fejérvárrúl; ez idő alatt Lónyai uram, noha maga fel nem mehetett, de igen bű beszéddel és ratiókkal irt palatinus uramnak és az én akadályimat is bű szóval megirta ő nagyságának; ez napokban Deszniben ezen mostani beteg ágyamban lívín, hozák palatinus uram ő nagysága levelét, melyben írja ő nagysága, hogy már mindazokra az én difficultásimra resolválta Lónyai uram által magát; búsum azon, hogy Lónyai uram mit kékis az dologgal, de im negyed napja, hogy ő kegyelmétől is megérkezék az resolutió, és im mostan küldöm ő nagyságának meg, mind az palatinus uram Lónyai uramnak tött resolutióját in paribus, az mint nekem küldötte ő kegyelme, s mind az maga Lónyai uram nekem szép helyes ratiókkal irt levelét in specie, mind az magamnak irt palatinus uram levelét in specie; ugy látom uram, hogy az minemő oblatiókat teszen palatinus uram, még talán soha ő nagyságok közelb nem voltak az dologhoz, mint mostan; bizony én jó reménységben volnék, tudom édes atyámfia, mindezeket ő nagysága communicálja kegyelmeddel, mindazokból kegyelmed meglátja, nekem ugy tetszik, soha nagyobbra már ő nagysága nem mehet, csak azt állja meg; akarám még jóakaró uram s atyámfia idein kegyelmednek is megírni, hogy értse idein kegyelmed, miben fáradoznánk, ha az ur isten megsegitené alázatos fáradságunkat; most erről többet kegyelmednek nem irok, igen kérem, irjon egészsége felől és ha mi oly hirei lesznek, az mi illendő, részeltessen vele. Ez napokban kellett vala főemberszolgámát az temesvári basához küldenem az urunk ő nagysága levele mellett szegény bekeni jobbágyim mellett, de hiában, az basával kétszer is szemben voltanak, de soha ugy nem öröztük embereimet azelőtt mint most, hogy senkivel nem beszélhetek, hanem igen titkon mégis valami ismerőjökkel beszéltek, mondják, igen örködnek, hol gyülekeznek, hol oszolnak, de bizonyoson mondták, hogy több hadat várnak hozzájok és feles tatárt, az hódoltságon lívő szegénységet igen szorgalmaztatják, hogy minden gabonájokat veremben rakják, mert egyebütt meg nem maradhat, jönnek, mennek, emberim közölök tábori

szekereket kírnek és ugyan vesznek is az szegénysígen. Székely Mójzest igen emlegetik, ezek azért csak parasztember hirei. — Az aszok alá ment had hova lín, azt örömet, érténém, mert más török hadtúl annál mostan nem tarthatnánk. Im az ur isten az időt is szintén az jó tüllel együtt előhozá, de mind elég strázsa minekünk szegény Máté vajda, ha jó keményen birja ott magát, helyin vagon az dolog, de ha ingadoz, bár mindnyáján czihődjünk. Sok írásomrúl kegyelmedet követem; adja az kegyelmes ur isten sat. Datum ex Papmező 13. septembris 1642.

Kegyelmed jóakaró atyjafia szolgája,
míg él

CORNIS SIGMOND.

Kívül: 14. septembris allatae. 1642.
in Colosvár.

Külczim: Az tekintetes és nemzetes
Cassai István uramnak stb.

Colosvár.

(Eredetije a magy. kir. kamarai levéltárban.)

V.

1642. Dec. 26.

Az ur isten ő felsége minden idvösséges jókkal s sok szerencsés esztendőknék éréseivel és elmulatásával áldja meg kegyelmedet, Amen.

Mi isten engedelmeből ezten nap jutotunk vala ide s azolta is isten áldásából türhető egészséggel birtunk; az ország gyülése mint mult el, ez includált párokból kegyelmed megértheti, ugy értjük, palatinus uram kifakasztotta volna, hogysen mint ő felsége az religiónak szabados exertitiomját megengedje, készebb ellenni Magyarország nélkül; bizonyítja ezt mostani állapot is, mert ha erre nem inclinálnának, mi akadályára lött volna ő felségének ennek kiszolgáltatásában az Lephiannal (?) való harc. Veresmart apostata is micsoda könyvet edalt, im valami czikelyét írva küldtük kegyelmednek, palatinusnak is: küldte be Debreczeni uram egy titulusunk nélkül levelét, annak is mását küldtük, az ravasz álnok ember, megláthatja kegyelmed, most mit kíván tőlünk, micsoda választ minutáltunk, im kegyelmednek küldtük, censuráját is kívánván róla. Az angliai

király hadát már az parlament 3 verette meg, s már annyira ment az dolog, aligha az belgák fejedelme fia házasságára nézve ne kezdje segiteni az királyt, királynét, ellenben az ordók az parlament mellett akarnak lenni; az utolszori harczon az Fredericus fainak egyikének (kik az király mellett voltak) lábát, másíknak az kezét lötték el; az királyné levelét most is elfogta az parlament, számtalan sok rosra tanácsolja az királyt. Az pápára is az gallus, florentinus és neapolitanus is reá támadtak, s az pápa is hispanustól kér segítséget s maga is 15,000 conscribált; az gallus victoriái mind igazok, sőt már Solsás is övé. Ezekről uram mikor mi gondolkodunk, látja az teremő isten (noha az előtt is az mi nyavalyánknak s gondolkodásunknak nem kicsin oka volt az Rákóczi György mátkájának pápistasága), de most bennünket annyira bágyaszt, niughatalankottott (*nyughatatlanokodtat*) annál is inkább, hogy mi azt kegyelmednek meg nem tudjuk írni annyival inkább is, hogy ennek az mi fiunknak bolond s rend felett való szeretetét naponként inkább inkább veszszük eszünkben az mátkájához; félünk, félünk uram renteneten az pápistáknak rentenetes sok rendbeli álnok csalárd praktikájoktól és mesterséges megcsalásokról, ki nyilván hogy sem holtunk után történnék, az istentől, idvességemre írom kegyelmednek, inkább kívánnám, én temetném el Rákóczi Györgyöt, mert nem mindkét fiunkat is, sőt ha 100 volna is, isten bizonyosságunk, az isten tisztességének kárt nem akarnánk tenni. Az lakodalom napja im közelget, azt kérdeném azért kegyelmedtől, minékelőtte Somlyórol meg kellene indulni az asszonynyal s kisasszonynyal együtt, nem ártana-e annakelőtte meghitt emberünket oda küldeni és categorice, aperte megkérdetni az kisaszszonytúl, meg akar-e maradni az pápistaságban avagy azt elhagyni, s az anyja is abban akarja-e megtartani; nem esküdtette-e meg reá vagy mások nem tétettek-e vele arra fogadást és innet is, lenne categorice válasza; avagy akkorra halasztani megmondását, mikor ide jönnek, s annak előtte által menne rajta, minékelőtte megesküdnének, mert csak reménséggel biztatunk magunkat

egyáltalában nekünk nem tetszik. Ennek szemben kegyelmeddel sok okait adhatnánk, ó ki boldog ember, az ki más nyavalyáján tanul s hogy erről s több dologról kegyelmeddel beszélhessünk, okvetetlen ide várjuk kegyelmedet ad 10 januarii 1643, mert Somlyóra is meg kellene indulni követeknek 20 januarii. RácZ István uramnak az elmúlt héten is, im csak tegnapelőtt is, vöttük volt levelét, kiket olvasni im kegyelmednek küldtünk, kikből kegyelmed az ott benn való állapotokat megértheti; ha az adót disputálás nélkül bevötték, Kőrösi uram annak akadályátúl megmenekedett s hamarébb is kijühet, ki felől minden nap ujjabb hirt várunk. Adja isten, minden jót hallhassunk kegyelmed felől. Datum Albae Juliae, 26 die decembris, Anno 1642.

G. RAKOCI mp.

Bizony bizony rövidítője leszen az mi életünknek az Rákóczi György dolga, ha az mátkája meg kezdene vastagodni, abban el is hittük, hozzá állatnák s tanitnák mind sirással, beteggé tettetésével, szép kérésével, s én bizony félek, félek s igen félek, Rákóczi György ha mit kívül mutat is, de titkon mást is ne tartson reménységgel s nem kezdj abban illendő keménységgel magát viselni.

(Az egész levél I. Rákóczi György írása.)
(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.)

RÁKÓCZY LÁSZLÓ LEVELEIBŐL.

Közl: Szilágyi Sándor.

II.

1653. Mart. 15.

Nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak alázatos szolgálatomat ajánlom. Az ur Istentől Nagyságodnak minden kívánta jókat megadatni szívem szerint kívánom.

Nem akarám elmulatnom, hogy ezen kis levelemmel Nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak ne udvaroljak, értekezvén egyszersmind Nagyságod jó egészségiről is, melyről mindenkoron örvendetes hirt hallanom szíből kívánom.

Medansky uramtól az választot minden nap várom. Homonnai uram is ő kegyelmednek (igy: tegnap) tanála meg levele által,

igen kér az fia keresztségének cerimoniaira, ne szánám oda való kicsin fáradságomat, gondolván azért, hogy ezzel semmit el nem mulatok, eligerkeztem ő kegyelméhez, azonban az levél is Medanszky urtól elérkezvén, azon utamat sem fogom kétetni. Ezzel tartsa és éltesse Isten Nagyságodat sokáig kedves jó egészségben az én szerencsémre is. Makoviczán, 15. Martii 1653.

Nagyságodnak [mint kegyelmes asszonyomnak

alázatos szolgája holtig
Gr. Rákóczy László s. k.

Külczim: Az Méltóságos öregbik fejedelem asszonyomnak ő Nagyságának nekem kegyelmes asszonyomnak adassék. (P.H.)
(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.)

III.

1654. Jan. 2.

Kegyelmes asszonyom.

Nagyságod méltóságos levelét ezen órában vettem, örömmel értem az nagyságod jó egészségét, melyben tartsa meg isten nagyságodat. Hogy pedig isten nem engedte, hogy az én kegyelmes uram méltóságos jelenlétével életem fogytáig (melyre érdemetlennek is ismérem magamat) dicsekedhettem volna, legyen ő szent felsége akaratja és az nagyságtok tetszése; e mellett oly hiszemben vagyok, hogy ugy is kegyelmes uraim méltóztatik nagyságtok ennekutána is lenni. Holnap gyön be az Máté vajda követje. Hétfőnek előtte nem bocsát el ő nagysága; magam is akarnám, ha én nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint addig kiérkezhetném, miglen nagyságod Munkácsról meg nem indul, azon is leszek.

Tartsa és éltesse isten nagyságodat stb. Fejérvárott 2. Januarius 1654.

Nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak

alázatos szolgája holtig
Gr. Rákóczy László m. p.

Külczim: Az méltóságos erdélyi fejedelemasszonyomnak ő nagyságának, nekem kegyelmes asszonyomnak adassék. Munkács.

(A levél gróf Rákóczy L. írása.)
(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közi: Jakab Elek.

HARMADIK FEJEZET.

AZ ALPERES BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS BIZONYÍTÁSAI.

I.

ALPERESI OKLEVELEK.

(Folytatás.)

3-ra. Az örökös megváltásról adott pótló utasítás kerülvén szőnyegre, Wesselényi Miklós, ki ennek megváltását vitatta, ez alkalommal tett három rendü előterjesztéseiben egyedül e tárgyról szólott s felfogását s képzeteit a rendek keblébe is általplántálni igyekezett, s minden e célra irányzott szavai a gyűlés kezdetén volt lárma lecsendesültével a közönség által „éljen“ kiáltással és közhelybenhagyással fogadtattak. A —

4-re. A királyi felség szent személye vagy a kir. méltóság ellen báró Wesselényi egyáltalában semmi sértőt nem szólott s nem beszélt, sőt midőn Uray Bálint másod alispány által (ki a kormány nevezeten a kir. felséget érté) megszólíttatott, báró Wesselényi egyenes értelmű szavakkal magyarázta, hogy a királyi felség szent személyét valamint máskor, ugy jelenleg sem célja érinteni s sérteni, hanem a kormány nevezeten mindég felsőbb dicasteriumokat s roszelekkü tanácsosokat ért s mások által is azt akarja értetni.

5-ikre. Báró Wesselényi előterjesztéseiben semmi legkisebb lázító kifejezéseket, szavakat nem mondott, a királyi felség s kormány ellen egyáltalában senkit nem ingerelt, beszéde egész rendéből kitészett s egyenes szavakkal kijelentette, hogy ő az örökös megváltást egyik főszköznek tartja arra, hogy az ország minden rendü lakósi állandó békében maradhassanak, és hogy ez lészen az örök egyetértés, közvirágzás megalapításának főmozdítója. A

6-ikra. E pontban aláhuzott szavakat oly rendben s ugy szervezve, mint állanak, báró Wesselényi nem mondotta, máskép ál-

lottak az ő logikai renddel egybefüzött beszédében s oda irányzottak valának, hogy ha az ország rendei megtagadják a szóban forgó örökös megválthatás jogát, következménye az lehet, hogy idővel a nép ezen jogot a nemességre nézve veszélyteljes módon fogja akarni kivívni s ekkor csak a kormány lehet szabadító. Azt, hogy a kormány lázítja s zendíti a népet a nemesség ellen, egyáltalában nem állította. Azon kifejezést: a nép zsirja, Uray Bálint alispánhoz mondott szavaiban félre nem magyarázható szavakkal előadta, hogy ő a nép zsirján a temérdek milliókra menő deperditákat, adót, mindenféle uri szolgálatokat, tartozásokat s egyebeket ért, melyekből valamint a kormány, ugy a nemesség is szedi a jövedelmeket. Költ Nagy-Károlyban, 1838-ik esztendőben márczius 16-án. Galgóczy Pál m. k. (P.H.) Eredetiségét bizonyítjuk. Krassón, június 21-én 1838. Darvay Ferencz m. k. (P.H.) nemes Szathmár megye főszolgabirája és fősküdtje Ternyey János m. k. (P.H.)

27-ik számhoz 35. tanu.

Alant irt tekintetes nemzetes és vitézlő Darvay Ferencz ur, mint tekintetes nemes Szathmár vármegye főszolgabirája s esküdt társa által a méltóságos saárdi Somsich Pongrácz királyi személynök ő nagysága aláírása alatt 1838-ik év január 31-én költ kényszerítő parancsolat mellett az előmbe terjesztett kérdőpontokra hit alatt ezekben teszem tudomásos és egyenes feleletemet. Jelesen pedig az

1-sőre. Igenis jelen voltam nemes Szathmár vármegye azon nevezetes közgyűlésén

fogytig, mely 1834-ik év deczember 9-én Nagy-Károly mezővárosában tartatott.

2-ra. Első alispány ur megnyitván a gyűlést, tüstént az országgyűlési jelentések vétettek vitatások alá, és pedig, a mint emlékezem, két iromány volt jelen. Egyik az urbéri tárgyról általánosan, másik az 5-ik cikkelyben lévő megválthatási jogról különösen: Mind a két tárgy előttem nagy fontosságu lévén, mindkettejét szerettem volna nagy figyelemmel meghallgatni; de czélomat el nem érhettem. Ugyanis legelsőben is a november 18-iki jelentés olvastatván fel, midőn a pótló utasítás megváltoztatását, a megválthatásról szólót hallottam volna szóba hozattatni, hirtelen másod alispány ur felszólalt és az ellenkezőt, t. i. a megválthatás ellen leendő állhatatos ragaszkodást kívánta a rendeknek szívébe csepegtetni. Ellenkezőt és a megválthatásbeli jogot kívánván báró Wesselényi a rendekkel megkedveltetni, szólni kívánt; de szinte két órai roppant lárma és zürzavar után sem mehele többre ezen két szavaknál: „Tekintetes karok és rendek!“ Nagy nehezen az első alispányi kérelemre a csénd valamennyire helyreállván, ismét szólni akart báró Wesselényi, azt emlegetvén, hogy ha a másod alispány urnak, mint nem elnöknek, szabad vala közbeszólni, ő is szólhatna. Ekkor még nagyobb lárma lévén, a „halljuk a bárót!“ „halljuk Wesselényit“ szembetünöképpen harsogott. A lárma lépésenként növekedvén, sem a jegyzői hivatal semmit nem olvashatott, sem a báró semmit nem szólhatott. Jut eszembe, hogy utoljára csak három szavak kimondásáért esedezett a báró, és töle az is megtagadtatván, egy papirosra valamit irt és azt mutatta fel, de én belőle csak ezen szót láthattam messziről: „ — — tudósítás.“ Végre a nem vétett és „eljen“ kiáltásokkal üdvözlött bárót a tüsténti fiscalis actió fenyegetéssel kényszerítették a leülésre, mely actiót Szerdahelyi főügyész ur ellene fel is tevén, azt az elnök urnak bemutatta, de mi lett belőle annak utána és hogy mult el, én bizony már nem tudom. A —

3-ra. Valahára a báró beszédhez jutván, az örökös megválthatásról igen ékesen be-

szélt, csak azok hallgattak nehezen, a kik a pótló utasítás mellett megmaradni és azt semmiképp megváltoztatni nem kívánták. Elevenen emlékezem azon ékes előadásokra, melyekkel a báró a vele nem egy értelemben lévőket összeegyeztetni kívánta és az örökös megválthatásbeli jogot megkedveltetni a rendekkel kívánta. Nevezetesen így szólott: Tekintetes karok és rendek! Ezelőtt a parasztságnak oka volt arra, hogy a nemességet elnyomójának nézze; de ha most a nemesség ezen kis jussocskát, az adózó néptől nem ellenzendi, nem elnyomójának, de oltalmazójának nézendi; ha pedig 7,000,000 polgártársunknak ezen kis jusocskát is ellenzendjük, abból a neki keseredett jobbágy oly veszedelmes következéseket csinálhat, melynek ellene csak a kormány állhat egyedül stb. stb. mindezekre, mondom, jól emlékezem. A —

4-ikre. Hogy báró Wesselényi sem a királyi felség, sem annak méltósága ellen semmit nem szólott, azt igen jól tudom; mert a kormány szóért másod alispány urtól megszólíttatván, tüstént így fejezte ki magát: „Én a kormány néven nem az én kedves fejedelmemet, a kit én jobbágyi mély tisztelettel tisztellek, értem, hanem a minisztereket, a dicasteriumokat stb. stb.“ Az —

5-re. Nemcsak az, hogy semmi lázadásra mutatható stílus sem volt a báró ékes beszédében, de sőt minden figyelmes fő ellenkezőt tapasztalt azokban, nevezetesen azt igyekezett a báró a rendek fejéből okos okokkal kivívni, hogy ne tekintsük már a szegény adózó népet örökös rabszolgáknak, sclavoknak, hanem adnánk meg nekik az örökös megválthatásbeli édes jogot, huznánk vissza az ellen tett minapi pótló utasításunkat, egyeztetnénk össze a magyart a magyarral, szóval lennénk testvérek, egy atya gyermekei és csak távolról se adnánk többé okot a meghasonlásra stb. stb. A mi pedig a —

6-ik pontot illeti: a mi abban vagyon, hallva hallotta az alólirt, sőt épen ellenkezőt hallott, nevezetesen: Ha — ugymond — ezen jusát is megtagadjuk hét milliom polgártársainknak, melynek pártolására majd minden megyék reá állottak, ez a 7,000,000 polgárság

a nemességet tartván azon részben ellenkezőjének, Isten tudja! mi szomorú helyzetbe eshetünk stb. stb. Mi illeti a nép zsirját, ennek magyarázatát így érthettem: Ha a magyar jobbágytól most a megválthatási jog általunk megtagadtatik, ha a magyar nemes jószágocskáját eladóvá találja tenni, a paraszt meg nem vehetvén, ki veszi meg? csak a nagyobb dynasták, a kik mindég hatalmasabbakká válván és itt az országban lakni nem szeretvén, külsországon fogják elfecsérelni a magyar nép zsirját. Hát még a feleslegi adózások behajtásában tétetni szokott igazságtalan saczolások, némely urbéri erőszakos praetestiatiók, több ezrekre menő deperditák, melyek a szegény paraszt róvására mennek és figyelemre sem méltatnak, nem a szegény magyar nép zsirja szívásai-é? de a felséges fejedelmet ily elkéseredett tüzeben is a tisztelt báró csak távulról sem érdekelte, sőt mikor a felséges fejedelmet és a királyt említette, mindég szent hunyászkodással és felémelt szemekkel s nagy tisztelettel említette vala.

Mindezen lelkiismeretes tudomásomat, hallomásomat és tapasztalásomat pedig hogy én fentirt megyei közgyűlésben így hallottam és tapasztaltam, arról kiadtam e jelen bizonyágtevő és esküvésemmel megerősített mentőleveletem. Költ Fejér-Gyarmat mezővárosában, április hó 3-án 1838. (P.H.) Fábíánházi Fábíán Gábor s. k. hites ügyvéd és tekintetes nemes Ugocsa vármegye táblabírája.

Eredetiségét bizonyítjuk. Krassón, junius 21. 1838. Tekintetes nemes Szathmár megyének főszolgabírája és főesküdtje (P.H.) Darvay Ferenc s. k. (P.H.) Ternyey János s. k.

27-ik számhoz 36. tanu.

Tekintetes nemzeti és vitézlő Darvay Ferenc főszolgabíró s Ternyey János főesküdt urak által méltóságos báró Wesselényi Miklós ő nagysága részére előmutatott vallató parancsolat következtetésében letett hitem után az előmbe adott kérdőpontokra eképpen tisztem vallomásomat:

Én azon közgyűlésben, melyet tekintetes nemes Szathmár vármegyének rendei

mult 1834-ik esztendőben december hónap 9-ik s több napjaiban Nagy-Károly városában a megyebeli országos követeknek azelőtt kevéssel érkezett hivatalos tudósítások s több tárgyak felett is tartottanak, jelen voltam, mely alkalmatossággal először tekintetes követ uraknak egynéhány megérkezett tudósítások felolvastatván, legelőször is megyénk főtáblabírája méltóságos báró Wesselényi Miklós ő nagysága kívánt vala a tárgyhoz szólani, de a beszédhez huzamos ideig nem juthatott, abban a tekintetes karok és rendek által akadályoztatván (minek is okát én nem tudhatom) mindaddig, míg a tekintetes előlülő vicze ispány ur csendességet parancsolt és a szabad szólást ő nagyságának megengedte.

Vévén ekképen ő nagysága a szabad szólás jusát, ékes beszédében az urbéri 5-ik cikkelyre, az örökös megváltásra adandó megyei utasítást foglalta, mutogatván annak az egész emberi nemzetre lélek szerint kiható hasznait, mit is oly kedvességgel adott elő, hogy az minden hallgatóktól helybenhagyatott.

Ha a méltóságos báró ő nagysága ottanottan beszédében a királyi felség szent személyéről is emlékeztetést tett, azt mindannyiszor jobbágyi alázatos tisztelettel, sőt szemeit az egekre felemelve mondotta ki ezen szavakkal: „Távol legyen én tőlem, hogy én az én jó királyomnak, kit én jobbágyi alázatos tisztelettel tisztetek, szentséges személyét sérteni kívánjam, a „kormány“ szót pedig, hogy mit értsen rajta, mindenkor megmagyarázta s a felséges király szent személyétől megkülönböztette.

Hogy a báró Wesselényi Miklós ő nagysága mondott szavaiban legkisebb lázasztás sem volt, az ország státusait egymás ellen vagy a megye rendeit a királyi felség, a kormány és a hazai alkotmány ellen nem ingerlette, sőt inkább azon igyekezett teljes erejével, hogy az 5-ik törvénycikkely elfogadására az ország lakósaik között az egyetértés, a békekesség állandóul megfundáltassék, mondott hitem alatt erősítem, úgy azt is, hogy a 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra, hanem az ország nemes rendeiére és nagyjaira fejezte ki. Költ Fejér-

Gyarmaton, június hónap 12-ik napján 1838. (P.H.) Katona József s. k. több nemes megyék táblabírája és törv. ügyésze.

Eredetiségét bizonyítjuk. Krassón, 21. június 1838. (P.H.) Darvay Ferencz s. k. tekintetes Szathmár vármegye főszolgabírája és főesküdtje (P.H.) Ternyey János s. k.

A 27-ik számhoz 37. tanu.

Alább nevet leirt tekintetes nemes Szathmár vármegye egyik főszolgabírája tekintetes Darvay Ferencz ur és esküdtje által fensőbb eskető parancs előmutatása mellett hitletétel után felszólíttatván, hogy az előmbe adott kérdésekre pontonként felelnék, vallo-másomat a következőkbe foglalom:

Az 1-ső pontra: Az elenyészett 1834-ik esztendő Karácson hava 9-én tartatott közgyűlése 1-ső napján tekintetes Szathmár vármegyében Nagy-Károlyban jelen voltam. A —

2-ikra. Elkezdődvén szokott mód szerint a gyűlés, a megnyitó s elfogadó beszédek után az országos követek kétrendbéli tudósításai egyikének olvasásához fogott a jegyző. Mely tudósításnak felolvasása után felszólította tisztelt másod alispány ur a karokat és rendeket, hogy a november 10-ki közgyűlés határozata mellett az urbéri V-ik törvényczikkely tárgyában ujból maradnának meg; mely felhívásra báró Wesselényi Miklós ur és Kölcsey Ferencz ur szólan felállottak, de szörnyü éktelen lárma és kiabálás miatt egyik is szóhoz nem juthatott; csak néha-néha tört ki a lárma, zaj közül báró Wesselényinek a szava: „Szót kérek tekintetes KK. és RR.“, de azt tüstént a felzúdult zaj, lármaajészó: „nem halljuk,“ „nem halljuk“ elfojtotta. Előre kifözött terv szerént hogy kellett ennek így történni, onnat gyanítható, hogy mielőtt báró Wesselényi csak egyszer is szólhatott volna, már előre elhallgattató lárma-zajjal kívánták elnémítani. Ezután a jegyző a követek második tudósításának olvasásához kezdett és azt, bár több ízben megzavartatott, be is végezte.

A 3-ik pontra. Ekkor szóhoz jutván báró Wesselényi, az urbéri V-ik czikkely

tárgyában tett pótló utasítás megváltoztatását ajánlotta a rendeknek, miszerint a birtok örökös megválthatása jogának elfogadására kívánta birni a rendeket. Eleven szinekkel festette beszédében az ezen engedményből származható áldásokat, valamint az ennek megtagadásából következhető roszakat is. Az ország közönséges boldogságára megkívántónak vélte a törvényczikkely életbe hozását, ettől remélvén legsikeresebben mind a nemesség állandó békében s biztos csendességben maradását, mind a változó elméjü köznép megnyugtatóását, egy szóval az egész virágzását. Szabad utat kívánt ez által nyitni az igyekezetnek, reményt, táplálatot nyújtani az iparkodásnak, több becsot s több törekedést adni sok milliók életének s nyugtatóbb érzelmet adni a haza és hon különben hideg nevezetének. Ezen beszédet a közönség hogy helybenhagyólag és örömmel hallgatta, azt a többszöri „éljen“ kiáltásokból következtethetem.

4-ikre. Ezen beszéd folytatában a pótló utasítás megváltoztatását bár élénkül sürgette, de az uralkodó felség szentséges személyéről mindég hódoló tisztelettel szólott, annyira, hogy mikor másod vice ispány ur által, mintha a felség személye ellen szólott volna, megszólíttatott, a királyi felség és kormány közt gondosan különbséget tett, és hogy az elsőt sérteni legkisebbé sincs szándéka, többször ismételte.

Az 5-ik pontra. Beszéde során különböző erősségeken ment keresztül állítása igazolására s támogatására, az igaz; de azért abból semmi országháborító, csendzavaró vagy néplázító szándékot kihuzni vagy ki-magyarázni is nem lehetett; sőt beszédének törekedésének égető pontja a köznyugalomra és nép megnyugtatóására irányoztatott.

A 6-ik pontra. Az aláhuzott rendeket, hogy a báró azon renddel és szókkal hogy nem mondta, azt báran merem állítani, mert az ily formán a fennebbi gondolat folyamattal össze sem illesztethetik; de szorosan véve ily renddel és szókkal semmi meghatározott értelmet összekötni sem lehet, azt emlegette, emlékszem, hogy a hamu alatt lappangó közbékéltlenség szikráját minden

törvényes uton eloltani szükséges, nehogy a zemplényi iszonyu jelenetek még gyászosabb következésekkel előkerüljenek. Hogy a nép zsirját emlegette volna, arra legkisebbet sem emlékezem. Költ Csomaközön, 1838. esztendő junius 21-ik napján. Nagy Elek s. k. Gróf Teleki nemzetség javai inspectora. Eredetisége bizonyíttatik. Krassón, junius 21-én 1838. Nemes Szathmár megye főszolgabirája Darvay Ferencz s. k. által (P.H.) és főesküdtje Ternyey János s. k. (P.H.)

A 27-ik számhoz 38. tanu.

Alább nevet leirt minekutána nemes Szathmár vármegyének főszolgabirája tekintetes Darvay Ferencz és esküdtje által törvényes eskető parancs előmutatása mellett felszólíttatott, hogy báró Wesselényi Miklós ur ügyében előmbé adott kérdőpontokra hitletétel alatt felelnék? ennek következésében hitletétel után vallom a következőket:

Az 1-sőre. Jelen voltam.

A 2-ikra. Ugy emlékezem, hogy az országgyűlési elsőb tudósítás felolvasása után másod alispány ur tüstént felszólalva, a 10-ik novemberi utasításhoz való ragaszkodást ajánlotta a RR-nek, s e példa által, mint mondá báró Wesselényi Miklós ur is, jogosítva érezte magát a tárgy körüli véleménye kijelentésére; de az előlülő vicze ispány urhoz s KK: és RR-ekhez csak két vagy három szó kiejtletéséért siker nélkül intézett többszöri alázatos kérés után is azt ekkor nem tehette.

A 3-ikra. Az V-ik cikkelyt pártolta lelkesen s annak támogatására felhordott erősségei hosszu sorát szakadatlan „éljen“ kiáltással kísérte ugyan a tekintetes megye közönsége, de magát az V-ik cikkelyt visszavetette.

4-re. Semmi olyat, mi a királyi felség szentséges személye vagy általjában a királyi méltóság sérthetlensége ellen lett volna, nem szólott, sőt szóval vádoltatván, alkalmat vett a tekintetes megye rendeit a felől meggyözni, mely nagy tiszteletben tartja s tartotta mindenkor a királyi felség sérthetlenségét!! S a támasztott vád lenyomására ismét „éljen“

kiáltással kísért beszédében különösen ki-tüntette a különbséget, melyet a kormány és felség szentséges személye között tisztel.

5-ikre: Lázadásra senkit nem ingerelt, sem az ország státusait egymás ellen, sem a megye rendeit a királyi felség vagy kormány ellen; de az igaz, hogy eleven szinekkel festette az adózó népnek azon okból támadható békételességét, hogy jobb létre nyujtott reményitől ez uttal is megfosztatott s lélekteli szavai csak az V-ik cikk elfogadtatására s az által az ország lakosai közt az egyetértés és békesség állandó megfundálására valónak irányozvák. (így.)

6-ikra. Báró Wesselényi Miklós ur ezeket nem mondotta, s a kinek hosszadalmas beszédeit oly népes megye közönsége a tetzés és jóváhagyás legkitünőbb jeleivel fogadja, olyakat nem is mondhat, magával annyira nem ellenkezhet! hanem az adózó nép zsirja kiszivásáról nagyon kimagyarázta, hogy azon a parasztságnak katonaság, adó, deperdita általi terhelhetését értette s ezzel nem annyira magát a kormányt, mint különösbben s világosan a nemességet is vádolta, és hogy oly kemény kifejezéssel a kormány vagy a nemesség ellen is élt volna, teljességgel nem emlékezem!! Költ Csomaközön 1838-ik év junius hó 2-ik napján. Mányóky Károly s. k. méltóságos gróf Teleki Lászlóné ő nagysága gazdasági számtartója. Az eredetiségét bizonyítja. Krassón, 21-ik junius 1838. Tekintetes Szathmár vármegye főszolgabirája Darvay Ferencz s. k. (P.H.) főesküdtje Ternyey János s. k. (P.H.)

28-ik számú bizonyíték.

Mi tekintetes nemes Szathmár vármegyének főszolgabirája és rendszerinti esküdtje ezennel hitelesen bizonyítjuk, hogy méltóságos Saardi Somsich Pongrácz királyi személynök ur aláírása alatt folyó 1838-ik esztendő januárius 31-én költ törvényes kényszerítő parancsolat mellett méltóságos hadadi báró Wesselényi Miklós ur részére az alább följegyzett kérdőpontokra az ide rekesztett bizonyítványokat adó személyeket megesketvén és kihallgatván, vallomásaikat, a mint önirásaik mutatják, bevettük.

Kérdőpontok:

1. Jelen volt-e a tanu azon közgyűlésben, melyet nemes Szathmár megyének rendi mult 1834-ik esztendő Karácson hava 9-ik napján a megyebeli országos követeknek azelőtt kevéssel érkezett hivatalos tudósításai felett tartottanak? ha jelen volt —

2. Letett hite után vallja meg a tanu: mindjárt kezdetével a gyűlésnek hány rendbéli országgyűlési relatiók olvastattanak ott fel? és ki szólott legelőször és mit a dologhoz? és mi adhatott arra okot, hogy báró Wesselényi Miklós ur beszédhez nem juthatott? s kérte-e az előlülő vice ispány urat, hogy neki a beszélhetésre csendességet eszközöljön? s mit felelt erre az előlülő vice ispány ur?

3-ik. Beszédhez jutván báró Wesselényi, miről beszélt? volt-e beszédének más tárgya az V-ik articulusra (örökös megváltásra) adandó megyei utasításon kívül? mit kívánt utasításba adatni? s mi oknál fogva? és beszéde okozott-e közkedvetlenséget? vagy nyert-e a hallgatóktól helybenhagyást?

4-ik. Szólott-e báró Wesselényi a királyi felség szent személye ellen valamit? sértette-e a királyi méltóságot? s mikor a kormányról tett szavai közben Uray Bálint másod alispánytól arról vádoltatott, mintha a felség ellen szólott volna sérelmes szavakat, mit felelt báró Wesselényi? miképpen különböztette meg a királyt és kormányt?

5-ik. Volt-e báró Wesselényi beszédében valami lázítás? ingerlette-e az ország státu-sait egymás ellen? vagy a megyei rendeket a királyi felség, a kormány és a hazai alkotmány ellen? avagy azon igyekezett-e, hogy az V-ik articulus elfogadásával az ország lakó-sai között az egyetértés és békesség állandóul megfundáltassék? ezen ügyekezését világos szavakkal kijelentette-e?

6-ik. Báró Wesselényi vádoltatik, hogy ezen szavakat mondotta: „a kormány nem akarja ezt, tekintetes KK. és RR., mely csalárd álорczát tevén ocsmány képe-re, kihuzta 9 millió ember zsirját s már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez

által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítsón ki, ekkor jaj nekünk tekintetes RR., mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.“ Vallja meg a tanu, mondotta-e ezen szavakat báró Wesselényi? s a mit a kormányról, annak a nép iránti viszonyainak tekintetéből mondott, ugy állott beszédének egészében? állította-e, hogy a kormány a népet felingerli vagy csak azon szomorú következtetéseket adta elő, melyek az V-ik articulus megtagadásából eredhetnének? s azon kifejezést: „a nép zsirja“, világos szavakkal miképpen magyarázta ki?

Ezen kérdőpontokra a következő tanuk megeskettetvén, kihallgattattak. 1-ső tanu Kelecsényi Ruzska András; 2-ik tanu Domahidy Pál, táblabíró; 3-ik tanu M. Boros Felix, Szathmár megyei esküdt; 4-ik tanu Gyene Károly, több megyék táblabírája s hazai hűtes ügyvéd; 5-ik tanu Nagy Ignác, Szathmár megye szolgabírája; 6-ik tanu Szováthy Zsigmond, hites ügyvéd; 7-ik tanu Gerzón Ferencz, Szathmár megye főszolgabírája; 8-ik tanu Berenczey Kovács Bence; 9-ik tanu D. Domahidy Gedeon.

Mely vizsgálat általunk hogy ezek szerint vitetett légyen véghez, ezennel hitelesen bizonyítjuk. Kelt Krassón, július 30-ik 1838. Tekintetes nemes Szathmár megye főszolgabírája Darvay Ferencz s. k. (P.H.) és rendszerinti esküdtje Ternyey János s. k. (P.H.)

A 28-ik számhoz 1. tanu.

Alóírt Kelecsényi Ruzska András minnekutána nemes Szathmár vármegye főszolgabírája tekintetes Darvay Ferencz ur esküdt társa által a méltóságos báró Wesselényi Miklós ur ő nagysága ügyében előmbé adott kérdőpontokra hit által teendő felelet végett (megesketett), az előmutatott törvényes parancsolatnál fogva tett hitem után ezeket bizonyítom:

1834-ik esztendő Karácson hava 9-én tartatott közgyűlésén nemes Szathmár vármegyének jelen voltam, minekelőtte a gyűlés beállott volna, a körül belől lévő helységek-ből a közönséges nemesek bent lévén a gyűlést tartó helyen, a Csillag nevű korcsma

szálában, s el lévén úgy készülve, hogy mi helyt báró Wesselényi Miklós ur bejön, azt elsőben is confundálják, a minthogy midőn ő nagysága tekintetes követ Kölcey Ferencz urral jöttek, sokan „éljen“-t és „vivát“-okat kiáltottak, és azt hirtelen csak egy „hallgass“ szó és „nem vivát“ kiáltás váltotta fel, melyre némelyek a sokaság közt, nem tudom, kik lehettek, azt mondták, hogy már nem lehet félni, mert a fél pártie meg van nyerve. Tekintetes első alispány ur a megye rendeihez üdvözlő beszédet tartott, melyre Matay Antal jegyző visszafelelt. Én a helyemet úgy intéztem, hogy a tekintetes vicze ispány urhoz közel és éppen báró Wesselényi Miklós ur ő nagysága háta megé estem, azután csendesség lett, felolvastatott az országgyűlési követ uraknak a múlt évi november hónap 18-ról költ s az országos gyűlés menetelét a kelés napjáig érdeklő tudósítások. Mely felolvastatván, másod alispány Uray Bálint ur felállván, beszédhez kezdett, ezeket mondotta: hogy a 10-ik novemberi urbéri 5-ik cikkelyre nézve hozott végzések mellett állhatatosan maradáának meg. Báró Wesselényi felállván, végre várta másod alispány ur beszédét s szólani akart, de a nagy lármában, mivel, már a mint feljebb is mondtam, a nép ellene fel lévén ültetve, beszédhez nem juthatott. Tekintetes első alispány ur azt mondotta, hogy még a követ uraknak egy más relatiójok is van, azt várja el a báró, hadd olvassák fel; a báró azt felelte: jussom van felszólalni, minekutána másod alispány ur szólott, s kérte a báró, hogy csak két szót szól; ezen tovább mintegy másfél órát lárma volt, a sokaságnak egy része ő nagysága igazságos kérését kiabálta ezen szavakkal: „hogyha az alispány Uray szólhatott, miért nem egy táblabíró,“ „halljuk a bárót,“ de végre is meg nem engedődött; ezt mondotta a báró: míg ezen két szót meg nem engedi a státus kimondani, addig tovább nem mehetnek az olvasásban, s több izekben kérte 1-ső alispány urat csendességet eszközölni; de végre is csendesség nem lévén, a báró Wesselényi úgy nézetett, mint csendesség megzavaró, s ellene a főügyész Szerdahelyi Pál ur az actiót fel is tette és az 1-ső alispánynak bémutatta, de az elnök ma-

gának megtartván, ámbár a báró kérte, hogy adnák meg, hadd látná az ország, hogy báró Wesselényit szólási szabadság gyakorlásáért Szathmár vármegyében fiscaliter citálják! Végre szóhoz nem jutván, a báró papirosra irta le, a mit mondani akart, mely is ott a háta megett állottan e volt, hogy: „olvasson a tudósítás,“ és ezen szavakat egy kevés, történetesen csendes pillanatban ki is kiáltotta, s így állott helyre a csendesség.

Az V-ik cikkely tárgyában érkezett későbbi követi relatió olvasódván fel, tekintetes Kölcey Ferencz követ ur, annakutána pedig báró Wesselényi Miklós ur igen fontos és szép beszédet tartottak, előterjesztették s próbálták fontos okokkal a közgyűlés színe előtt kieszközölni, hogy az örökös megváltásnak elvét megtagadó megyei pótló utasítást a rendek huzzák vissza. Ezen tárgyban báró Wesselényi Miklós ur velős beszédét az ottan körül levő táblabírák mindenkor akadályoztatták, több izekben kérte: nem végezte el, beszédjébe beleszólani ne méltóztatnának! de hasztalan kért, mert azért beszédjében nem szüntek meggátolni; semmi kifogást beszédje ellen nem tehettek, mert fontos okokkal támogatta, hogy a jószág böcse az örökös megváltás principiuma elfogadásával mennyivel fog feljebb emelődni, hogy sok nemes vagyon a megye kebelében, a ki jobbágytelken lakik, s ezeknek is java azt kívánja, hogy az örökös megváltás elfogadtassék és a követeknek annak pártolása utasításba adassék, egy szóval, hogy a 10-ik novemberi gyűlésen hozatott, a követ uraknak adatott utasítások visszahuzattasson; s ezen javallatja a méltóságos bárónak sokaknak annyira tetszett, hogy beszédje végén azt hangos „éljen“ kiáltás követte. Méltóságos báró Wesselényi Miklós ur az örökös megváltás principiumának elfogadását javallotta, s többekben meglegedést talált, a mit a sok „éljen“ kiáltás nyilván mutatott meg, a többség csak a 10-ik novemberi határozatnál állhatatosan megmaradt, minélfogva két újabb beszédet tartta a báró; 1-ső, hogy az urbéri V-ik cikkelyben érintett örökös megváltási principiumoknak elfogadását újabban javallották és a 10-ik novemberi pótló utasítás megváltoztatását, utóbbi beszédjében azt is

érdekli, t. i. félni lehet, ha hogy a jobbágságtól az örökös megváltás a megyei utasítások nyomán megtagadtatik, ezek előtt a nemesség gyűlöletesebb leend, s idővel keserűségében ez ellen kitörés is kész lesz, el lévén üttetve sorsa.

A királyi méltóság tekintetét ezen nemes megye gyűlésén mondott s általam mindenkor figyelemmel hallgatott beszédjeiben soha máskor, de a 9-ik decemberi gyűlésben is szinte illetlen szavakkal nem illette fölséges szentséges személyét, a legmélyebb jobbágyi tisztelettel emlékezett felséges uralkodó királyunkról mindenkor és soha, sem máskor, se a feljebb érdeklött gyűlésben senkit lázadásra vagy engedetlenségre nem ingerlett. A kormányról tett szavai közben Uray Bálint másod alispány által, ki azoknak felség iránt illetlen értelmet látszott tulajdonítani, megszólíttatván, báró Wesselényi tisztán kimondotta, hogy ő a királyi fölség és kormány közt valamint mindenkor, úgy most is különbséget tesz. Kétszer is elmondotta a báró: tiszteli a fejedelmet és legkevesebbé is sérteni nem akarja. Azon kifejezést: „a nép zsirja“, világos szavakkal kimagyarázta és kimondotta, hogy ő azon az adót, katonatartást, sok milliomokra menő deperditákat érti, és hogy ugyan azokból él maga a birtokos nemesség is. Hogy a kormány ellen egyéb szavakkal élt volna a báró ezen 9-ik decemberi gyűlésben, tagadom, annyival is inkább, mivel nagyon közel lévén hozzá, figyelmemet egy szava sem kerülhette el; valamint azt is le-tett hitemre állítom, hogy senkit semmine-mű lázadásra, ellenszegülésre vagy engedetlenségre nem ingerelt; beszédjének egyedüli célzata volt, hogy az V-ik urbéri cikkely mellett adandó utasítással a netalán következhető veszedelem elháritassék és megelőztessék.

A 6-ik kérdőpontban elhuzott szavakat báró Wesselényi úgy, a hogy azok a kérdőpontban állanak, nem mondotta. Melyekről is adom ezen tanubizonyosság levelemet. Költ M. Szalkán 17-ik július 1838. Kelecsényi Ruszka András s. k. (P.H.) Eredetisége általunk bizonyíttatik. Költ Krassón, július 30-án 1838. Nemes Szathmár megye főszo-

birája Darvay Ferencz s. k. (P.H.) és főesküdtje Ternyey János s. k. (P.H.)

A 28-ik számhoz 2. tanu.

Alólirt hit alatt kérdeztetvén a velem közlött kérdőpontokra tekintetes Darvay Ferencz főszoigabiró által a tekintetes nemes Szathmár vármegye rendei által 1834-ik esztendő Karácson hava 9-én tartatott közgyűlés folyamatjáról, jóllehet már némely ott fennforgott tárgyakról kérdésekre kir. ügyvéd tekintetes Hollósy József ur által hit alatt vallani kéntelenítettem, a mennyiben azonban a jelen való kérdések amazokkal össze nem ütköznének, következőleg adom ezennel hiteles bizonyítványomat.

Az 1-ső pontra. A kérdett közgyűlésen jelen voltam.

A 2-ra. Tudom, hogy azon közgyűlésben két reudbeli relatiók olvastattak az országgyűléséről, és pedig elsőben felolvastatott az, melyben követeink az országgyűlésén tartatott némely tanácskozások tárgyait adták elő a nélkül, hogy abban legkisebb szóval is említést tettek volna megyénknek az örökös megváltásra vagyis 5-ik törvénycikkelyre adandó megyei utasításról, mely is a 2-szor felolvasott relatiójoknak vala tárgya. Minekelőtte azonban ezen 2-ik relatió felolvasatna, tüstént az 1-sőnek felolvasatása után másod alispányunk egész tüzzel felszólította a rendeket, hogy az urbéri 5-dik törvénycikkelyre az előtt egy hónappal adott megyei utasítást meg ne változtassák, hanem az maradjon meg, melyre a táblának nagy része tüstént „maradjon“-t kiáltott. Báró Wesselényi Miklós pedig, ámbár szólan felállván, mind a rendeket, mind az első alispányunkat több izben szelid esdekléssel kérte, hogy ötet is hallgatnák ki, mindazonáltal szólásra nem bocsájtattott, hiában kérvén a rendeket, hogy miután már másod alispány urat kihallgatták, legalább néhány szavakat kimondani nekie is engednének, serkentette egyszersmind szives baráti indulattal, hogy tekintvén nem őt magát, hanem a nemzetnek főkincsét, a szólásnak szabadságát, hallgatnák meg, s megvallom, hogy többen is voltunk, kik ötet kihallgattatni óhaj-

tottuk, s felkiáltva ezt néhányszor magam is kértem, de fájdalom! e magát a közjóért feláldozni szokott s mindaddig megyénkben nagy részvétellel fogadtatott hazafi most egy részről a táblát elfoglaló tiszt karnak nagy része, más részről a táblához tódult és ez alkalom szentségével valóban nem egyező állapota, gyülelés, s a mint látható volt; nem is józan nép által mindenkor nemcsak lelármáztatott, sőt illetlen és méltatlan indulatos szavakkal is sértegettetett; ki is tehát végre egyedül azt kívánta, hogy azon három szavakat legalább, melyeket papirosra le is írva felmutatott, mondhatná ki, mely szavak voltak: olvastasson a tudósítás. Hiában volt s hordoztatott mindazáltal a táblánál e három szó leírása, mert az ellene becsődített nép, melynek némely tagja már dühös tette is készületet mutatott, nem hogy kihallgatta volna, sőt azon okból, hogy ő minduntalan szólás szabadságát vitatta s az által a gyűlés folyamatját felfüggesztette, ellene széksértési pörlevél is tétetett fel s be is nyujtatott az első alispányhoz; de a mi a szólás szabadságnak áldozni kívánó bárót nem rettentvén, midőn a láрма történetesen csillapodott, a kívánt három szavakat a tábla nagy része hallattára kidörgötte s azontul azon nyugalommal, hogy valahára legalább hallatólág szólhatott, leülvén, a jegyzői olvasásra várakozott, s ez így lévén, 1-ső alispányunk az actiót félre tette, s a második tudósítás olvasása elkezdődött.

Hogy ezek így történtek és hogy báró Wesselényi Miklós, ki ezelőtt megyénkben mint védangyalunk fogadtatott, most e gyűlésnek elein szólani nem engedtetett, egyenes oka az volt, hogy minekutána az országgyűléséről néhány napokra véletlenül haza érkezett főispányunk az általa sietőleg határozott november 10-ki rendkívüli közgyűlésünkben beköszönő beszédjében a nemesi jusra nézve oly eleven és tüzes kifejezésekkel lepte meg és kötelezte le a rendeket, melyeket ők talán olygarcháink szájokból akkoráig sem hallottak, oda hajolván a többség határozása, hogy az országgyűlési követek az addiglan megyénk előtt is nagy meglepődést nyert, elveiktől elállani és az urbéri 5-ik törvénycikkelynek ellene mon-

dani kényszerítő utasítást nyerjenek, történt, hogy követek felől addig is, míg majd a kérdéses december 9-én tartandó közgyűlés elérkezne, sokan megtudták azt, mely szerint ők a novemberi végzés alól felmentéseket fogják eszközölni s a megyétől azt kívánni, ne kényszeritené őket az eddig táplált elveiknek és szavazatjoknak az országgyűlésén ellentmondani. Mely kívánsága követeknek nehogy teljesedést nyerjen, tüzesen eszközölték azt némelyek, sőt voltak, kik az 5-ik törvénycikkelynek oly balértelmét hirdették, mintha a mi követek kívánsága szerint kéntelen lenne a földesur jobbagya kívánságára az örökös megváltást teljesíteni. Hirdették előre azt is, hogy báró Wesselényi Miklós meg fog e gyűlésünkben jelenni s vigyázni kellene, hogy ő, ki mind eddig gyűlésünkben koszorut nyert, kivihe-se követek kívánságát s ezekhez képest mindazok, kik követeknek vagy Wesselényinek irigyei s ellenségei valának, mind a városból, mind a szomszéd helységekből sok alacsony érzésű s nevetlen népet összegyűjtöttek s — úgy látszott legalább — itallal meg is vesztegették, a kik, még minekelőtte a gyűlés az elnök által megnyitvatna, szándékjokat eléggé kimutatták, mert a tisztelt báró bejövetelekor a józanabb rész által hangoztatott „éljen“ kiáltást ama pór lelkek „haljon“ „vettessen ki“ szóval viszonyozták, s minekelőtte követeknek említett, kívánságok vagyis a 2-ik relatió felolvasatna, már az előtt a novemberi végzés mellett megmaradás kikiáltatott és így a követek második relatiójában foglalt kívánság felolvasása s vitatása megelőztetett s mindazáltal az ugyanakkor szólani kívánt Wesselényi nem hallgattatott, lelármáztatott, az elnök által pedig beszédjét a 2-ik relatió utánra halasztani utasított.

A 3-ikra. A második relatió felolvasása után háromszor jövéen még szóra Wesselényi, minden beszédjével egyedül az urbéri tárgyban a státusok táblája által megállapított 5-ik törvénycikkelynek egész hazánk méltóságára, békességére, virágzására elmulhatatlanul szükséges voltát mutogatta s minden okoskodásából pedig végre egyedül azon következtést húzta, hogy azon novemberi uta-

sítását a megye, melyet az örökös megváltás ellen adott, huzná vissza s ne kényszeríténé érdemes követeit arra, hogy szavazatjukat az ország előtt visszahuzzák. Elmondotta pedig ő mind a három beszédjét békével, sőt mondhatom figyelmező csendességben és a nélkül, hogy valaki által az általa mondottakért legkisebb váddal illetettek volna, mivel —

A 4-ikre. A kormányról ejtett érzékeny panaszai miatt, ámbár a másod alispány által megszólíttatott, de azon panaszos beszédjét báró Wesselényi hogy épen nem a felséges uralkodó szentséges személyéről, hanem a kormányzék számos tagjairól mondotta s értette légyen, elegendően tudunkra adta, melynél fogva mondott szavait bátran ismételte is, miután sem másod alispány urnak, sem gyűlésünk legkisebb tagjának elene szava sem volt s nem is lehetett.

Az 5-re. Azon kívül, a mit a 3-ik pont-ra mondtam, báró Wesselényi Miklós semmi javallatot nem tett, azt pedig senki igaz lélekkel nem állíthatja, hogy ő valaha a Szathmár vármegyei gyűlésen akár a kir. felség, akár a hazai alkotmány ellen a rendeket ingerlette volna, annál kevésbé, hogy beszédjében lázítás vagy az a közcsend megháborítására intézve lett volna, sőt kéntelen volt bizonyos feleletjében fölfedezni, hogy ő ugyan a félelemnek nem barátja, félti mindazáltal több hazafi társait a most nem könnyebített sorsnak békételességétől s főképpen ez okból, úgy mint a haza csendessége tekintetéből ajánlja az V-ik articulus elfogadását.

A 6-ra. Az előmbe terjesztett tárgyat a kormányról nem azon szavakkal és összeköttetéssel s épen más tekintetből s más értelemmel fejezte ki, minél fogva, hogy a kormány által lett ingereltetését a népnek állította volna, tagadom. Költ Domahidán, július 16-án 1838. Domahidy Pál s. k. táblabíró (P.H.) Eredetiségét elismerjük. Költ Krassón, július 30. 1838. Szathmár megye főszolgabírája Darvay Ferencz s. k. (P.H.) esküdtje Ternyey János s. k. (P.H.)

28-ik számhoz 3. tanu.

Felszólíttatván tekintetes és németes D. Darvay Ferencz megyei főszolgabíró és esküdtje Ternyey János urak által, hogy ezen tekintetes nemes Szathmár vármegyében N. Károly mezővárosában mult 1834-ik év Karácsony hava 9-ik napján tartatott közgyűlésen nagyságos báró Wesselényi Miklós ur által tett beszédjeiről tennék tanubizonyságot, melynek is következtetésében a fentisztelt hivatalbeli személyek által előmbe adott kérdőpontokra nézve én alólirt letett hitem után e következtetőkben nyilatkoztatom írásbeli feleleteimet az alább irt helyen és időben.

1-ső. Igen is jelen voltam a nevezett közgyűlésen.

2-or. Mindjárt a gyűlés kezdetével két rendbéli országos relatiók voltak felolvasandók, melyek közül is az elsőnek felolvasatása után a másod alispány tekintetes Uray Bálint ur mindjárt hozzá szólnán a dologhoz s mások is beszélni kezdvén, azok között báró Wesselényi Miklós ur is, nagy zugás támadott ezekből, a beszédhez jutni akaró többség ellene okoskodván a követi relatióba foglalt javallat elfogadásának, báró Wesselényi pedig megállapíttatni akarván ezt, kérte, az igaz, előlülő alispány urat, hogy nekie a beszélhetésre csendességet eszközöljen, melyre is az előlülő első alispány tekintetes K. Kende Zsigmond ur így felelt — úgy mond: — „hát olvasson fel a másik ugyane tárgyban jött követi relatió is, mert mig ezt is meg nem hallgatnánk, addig a dolog érdeméhez voltaképen nem lehet szólni, annál fogva azt kéri meghallgattatni, mit már előbb nyilatkoztatott az első relatió felolvasása tüsténti hozzáadulásával.“ De báró Wesselényi ur ekkor is akarván beszédjét folytatni, mi végre felállott; e szerint így akadályoztatódott fel a beszédhez való nem juthatásban a közönségtől: „nem halljuk, nem halljuk,“ olvasódjon a második relatió fel. Ezen zugásba jött kiabálástól, melyben mindaddig is feltartóztatták, mig nem az elnöki kimondás szerint a második követi relatió is fel nem olvastatott.

3-or. Beszédhez jutván báró Wesselényi Miklós ur, az országosan elhatározni mun-

kálatba vett követi javallatot pártolta, erről beszélt, az 5-ik articulusra (örökös megváltásra) adandó megyei utasítást akarván eszközölni ki; ezt kívánván tehát utasításul a követeknek adadni, némelyektől, tudniillik a teremtet megtöltve begyűlt köznemességtől s kevesebb felsőbbsterü hallgatóktól kedvetlenséggel, de — mint mondám — a feljebbszerű hallgatók nagyobb részétől vagyis a dologhoz inkább érthetők sokkal nagyobb részitől helybenhagyást nyert beszédjei által közkedvességet látszatott nyerni beszéde.

4-er. Én részemről a felség szent személye ellen vagy a királyi méltóság sértésére legkevésbé is nem magyarázhattam szavait s annálfogva akár egyik, akár másik ellen valamit (tett) vagy pedig sértő szavakkal élt volna, nem mondhatom, midőn pedig a kormányról tett szavai közben Uray Bálint másod alispány urtól vádoltatott, mintha a felség ellen szólott volna sérelmes szavakat, erre emlékszem eddig, hogy így volt, s tudom, jól jut eszembe az is, hogy erre tett feleletiben a báró tisztán kimentvén magát annyira, hogy a tisztelt felszólító maga is — gondolom — meggyőződven feleletében, reá ellenvetésül hogy visszafelelt volna, nem emlékszem, de hogy azon szerint, a mint a báró szóról szóra tette ezt a megkülönböztetési előadását s éppen mely szavakkal élve, többre tisztán erről nem emlékszem, mint ezen szavaira: „hogy ő a felségtől mindenkor megkülönbözteti a kormányt,“ mely szavai-
val is, ha jól emlékszem, erre tett feleletjét végezte is.

Beszédjei bennem semmi lázításra vagy valami rendet felforgatni egymás ellen zavarodott ingert legkisebbé is nem indítván, egyiket sem mondhatom, hogy egymás ellen ingerlette vala; sőt inkább azt elhallgatni lehetlen, hogy egész igyekezete az V-ik articulus elfogadásával vivott, magát mindég nem a maga, hanem az ország javáért nyi-

latkoztatván beszélni, munkálkodni s ezen cikkely elfogadásával állította megfundáltatva lenni egy oldalról az egyetértést s békességet az ország lakószói között; s ezen igyekezetét pedig többször is világos szavaival hogy kijelentette, hol erősbé, hol gyengébb kitételrel élve, jól emlékszem, hogy még akkor én ide magyaráztam s így fogadtam beszédeit a bárónak, de hogy, mint a fentebbi feleletemben is mondám, szóról szóra vagy csak nagy részint is előadásait akkor tüstént nehezen, annyival inkább ennyi idő multával nem vállalhatom, csak beszédeinek tölem is felfogathatott célzásait s kissé érdemeit s a történet leirt rendit az előadott feltartóztatásra nézve.

6-ra. Hitemet a más értelmére nem tehetve és így a magam értelme szerint nyilatkozva, hogy ezen a kérdésbe kiirt vádló sorokat így bizonyíthatnám, mit tisztán nem tudok, nem igazolhatom, hogy így állottak volna kifejezésbeli sorai; sem a kormányt a nép iránt hogy ingerlőleg állította volna lennie; hanem hogy az V-ik cikkely el nem fogadásából s félre tételéből eredhető szomorú környüállásokat s történhető következeseket, melyek a néptől való megtagadásból eredhetnének, ennek, hogy ezeket mint mondám, ennek az örökösödési jognak megadásával eltávoztathatni mutogatván, egész iparral s mégis ellenbeszédre találva, bizonyos, hogy ezeket eleven formákba adta légyen elő; azon kitételre pedig: „a nép zsirja“ hogy micsoda szavakkal, miképen magyarázta légyen ki, tisztán nem emlékszem. Költ Sz. Berken, Szent Jakab hava 19-ik napján 1838. esztendőben. M. Boros Félix m. k. a fent tisztelt megye. esküdtje. Eredetiségét bizonyítjuk. Krassón, július 30-án 1838. esztendőben. Darvay Ferencz m. k. Szathmár megye főszolgabirája (P.H.) Ternyey János m. k. főesküdtje (P.H.)

(Folytatása következik.)